

УДК 94:314 (477.83) “192/193”

П 16

Оксана ПАСИЦЬКА

**ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО
НАСЕЛЕННЯ ЛЬВІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА
У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД
(1921 – 1939 рр.)**

У статті простежено зміни чисельності українського населення Львівського воєводства міжвоєнного періоду. Автором доведено, що на чисельність та розташування українського населення значною мірою впливала продумана політика польської влади та соціально-економічні процеси. Незважаючи на це, питома вага українців зростала в більшості міст і сіл Львівського воєводства.

Ключові слова: *Львівське воєводство, населення, чисельність, питома вага.*

У результаті складної військово-політичної та дипломатичної боротьби і всупереч волі більшості населення землі Східної Галичини були включені до складу відновленої після Першої світової війни Польської держави. З вересня 1921 року у Східній Галичині було запроваджено єдиний для всієї країни поділ на воєводства. Було утворено три воєводства – Львівське, Станіславівське і Тернопільське. Львівське воєводство стало однією з найбільших адміністративно-територіальних одиниць міжвоєнної Польщі, його центром було місто Львів. Актуальним є дослідження не тільки соціально-економічного, політичного і культурного розвитку регіону, а й етнодемографічних процесів у краї.

На даний час в історіографії домінують два підходи до опрацювання матеріалів польських переписів 1921 і 1931 рр. Перший, доволі поширений – ідентифікація етнічного складу

© Пасицька Оксана, 2008

населення Західної України за конфесійним критерієм. У його основу покладено характерне для даного регіону явище збігу національної приналежності з віросповідною: греко-католик – українець, римо-католик – поляк, іудей – єврей, протестант – німець. Другий підхід базується на переконанні, що рубрика перепису 1921 року – “національність” – і рубрика перепису 1931 року – “рідна мова” – при певних корекціях загалом відтворюють реальну картину національних відносин у краї протягом указанного періоду.

Перший підхід розробляли дослідники національної структури населення Галичини, які використовували ще австрійські переписи, зокрема В.Охримович, В.Барвінський, С.Рудницький, М.Кордуба [1]. Цей напрям продовжив український географ та демограф В.Кубійович [4].

Грунтовний аналіз динаміки етнічного складу населення західноукраїнських земель із кінця ХІХ ст. до 1939 року зробив С.Макарчук [5].

На сучасному етапі українські дослідники продовжують вивчати різні аспекти чисельності, розселення, соціальної структури окремих етнічних груп західноукраїнських земель у 1920 – 1930-х рр. Зокрема, цим проблемам присвячені роботи В.Меламеда, Р.Лозинського, О.Дудяка [2].

Авторитетним знавцем етнодемографічної ситуації у міжвоєнній Польщі вважається А.Крисінський [7]. Детальний аналіз перепису 1921 року зробив польський соціолог Л.Кживіцький [8]. Дослідженням питань чисельності, розташування етнічних спільнот на західноукраїнських землях займалися такі польські дослідники, як Г.Сюудут і П.Троянський [9].

Огляд історіографії показує, що й досі не досліджена демографічна і територіальна структура українського населення Львівського воєводства у міжвоєнний період. Метою статті є аналіз стану та змін чисельності українського населення Львівського воєводства у міжвоєнний період та виявлення чинників, які впливали на ці процеси.

Адміністративно-територіальний поділ здійснювався з метою надання Львівському воєводству польського характеру, тому до складу воєводства включили дев'ять повітів на захід від річки Сян,

заселених переважно поляками, натомість його східні межі проходили одразу за Львовом. Умовно воєводство можна поділити на дві частини: західну, яка включала повіти, де переважало польське населення, і східну, заселену здебільшого українцями.

У міжвоєнний період територія Львівського воєводства змінювалася. Згідно з розпорядженням від 11 квітня 1930 року, із Львівського повіту вилучено приміські гміни і включено до складу м. Львова [VI, 2]. Турківський повіт 20 березня 1931 р. вилучили зі Станіславівського воєводства і включили до складу Львівського. Переміщення староства з Цешанова до Любачева 1923 р. спричинило зміну назви Цешанівського повіту на Любачівський. У 1932 р. ліквідовано повіти Стрижів та Старий Самбір [10, 23 – 25].

На початок 20-х років ХХ ст. у Львівському воєводстві (без м. Львова) мешкало 2498626 осіб, з них греко-католики становили 1098938 осіб (44,0%), римо-католики – 1152302 особи (46,2%), іудеї – 236352 особи (9,5%), протестанти – 9733 особи (0,4%), інші – 1301 особа (0,05%). За національною ознакою українці становили 955402 особи (38,2%), тобто 87,0% від усіх греко-католиків, поляки – 1401467 осіб (56,1%), євреї – 129937 осіб (5,2%), німці – 10786 осіб (0,4%), інші – 1032 особи (0,04%). Чисельність українців за національністю поступається греко-католикам на 143536 осіб, а питома вага поляків перевищує римо-католиків на 249165 осіб [X, 8 – 9]. Великі розбіжності між даними про віросповідний та національний склад населення пояснюються тим, що значна частина українців була включена до польського населення.

Заниження чисельності українського населення польською статистикою помітно у порівнянні її з церковними шематизмами. У Львівському повіті згідно з церковною статистикою чисельність греко-католиків на 1927 рік становила 71342 особи, тобто на 6258 осіб більше порівняно з переписом 1921 року і на 3835 осіб – з переписом 1931 року [IX, 20 – 313].

За переписом 1931 року, населення Львівського воєводства (без м. Львова) збільшилося на 316552 особи і становило 2815178 осіб (1359353 чоловіків, 1455825 жінок), з них українці нараховували 1255592 особи (44,6%), поляки – 1291336 осіб (45,9%), євреї – 242810 осіб (8,6%), німці – 9460 осіб (0,2%), представники інших національностей – 15980 осіб (0,7%). Рідною

мовою українську та русинську визнали 1016374 особи (36,1%), що становило 81,0% усіх греко-католиків [XII, 32].

Таблиця 1. Зміна чисельності населення Львівського воєводства з містом Львовом за даними переписів 1921 і 1931 рр. (за віросповідним критерієм) [X, 8], [XI, 11], [XII, 36].

Переписи	Все населення	Українці	Поляки	Євреї	Німці	Інші
1921 р.	2718014	1126207 (41,4%)	1264162 (46,5%)	313206 (11,5%)	12403 (0,5%)	1988 (0,1%)
1931 р.	3127409	1305339 (41,7%)	1448826 (46,3%)	342405 (10,9%)	13090 (0,4%)	17749 (0,6%)

Найчисельнішими етнічними групами Львівського воєводства були українці* та поляки. Значно меншою була питома вага євреїв та німців.

Протягом 1921 – 1931 рр. чисельність українського населення Львівського воєводства зростає на 179132 особи.

У дев'яти західних повітах (Бжозів, Кольбушова, Кросно, Ланьцут, Ніско, Пшеворськ, Жешув, Стрижув, Тарнобжег), приєднаних до Львівського воєводства з метою збільшення польського елемента, на 1921 рік українське населення становило лише 36490 осіб (5,2%), а на 1931 рік – 41077 осіб (5,5%) від усього населення у повітах. Проте у східних воєводствах українське населення переважало і становило за переписом 1921 року 1062448 осіб (59,2%), а за переписом 1931 року – 1214515 осіб (58,7%) [X, 8], [XII, 36 – 40].

Значно переважало українське населення у таких повітах: Яворів, Старий Самбір, Жовква, Турка, Сокаль, Ліско, Рава Руська, Бібрка, Городок, Добромиль (63 – 84% всього населення). У Турківському повіті воно становило найбільший відсоток – 84,4%. Використовуючи для етнічної ідентифікації населення конфесійну приналежність, помічаємо неповну відповідність конфесійних груп

*У Львівському воєводстві за переписом 1921 р. налічувалося 686 православних (без православних росіян і білорусів), а за переписом 1931 р. – 7714 (без православних росіян і білорусів), яких можна вважати українцями.

та етнічної приналежності. Це стосується насамперед греко-католиків – поляків та римо-католиків – українців (латинників). Перепис 1921 року зафіксував 156291 особу греко-католиків польської національності. На 1931 рік їх чисельність збільшилася до 236851 особи.

У 1921 році Львівське воєводство налічувало 59 міст, 2203 гміни, в тому числі 48 містечок. Міста і містечка здебільшого були невеликими. На 1921 рік у трьох містах Львівського воєводства (Дрогобич, Перемишль, Жешув) проживало більше 20 тисяч мешканців, у шести містах налічувалося від 10 до 20 тисяч, у дев'яти містах воєводства – від 5 до 10 тисяч, а в 41 місті мешкало менше 5 тисяч осіб [10, 54 – 55].

У 1931 році міське населення Львівського воєводства проживало у 58 містах. Чисельність міст із населенням понад 20 тисяч збільшилася до семи. До Львова, Дрогобича, Перемишля і Жешува додано також Борислав, Ярослав, Самбір. У 12 містах проживало 10 – 20 тисяч осіб, у шести – 5 – 10 тисяч у 34 – менше 5 тисяч мешканців [10, 56].

Найвищий ступінь урбанізації спостерігався серед єврейської етнічної групи. Українці були менш урбанізованими і поступалися не лише євреям, а й полякам. Така особливість була зумовлена історично складеною структурою їх зайнятості.

Серед міського населення питома вага поляків перевищувала і євреїв, і українців. Відсоток українців серед мешканців міст протягом 1921 – 1931 рр. збільшився з 14,7% до 17,8% [X, 8], [XII, 33]. Важливим чинником, що вплинув на збільшення українців серед міського населення, були міграції з сіл до міст. Порівняно з іншими етнічними групами кількість євреїв зменшилася з 37,4% до 33,2%, а поляків – збільшилася з 46,5% до 47,9%.

За даними перепису 1931 р., у великих містах, населення яких перевищувало 20 тисяч мешканців, українці чисельно поступалися полякам та євреям і становили у Бориславі 22,8%, Дрогобичі – 25,1%, Ярославі – 14,4%, Львові – 15,9%, Перемишлі – 16,2%, Самборі – 17,1%, Жешуві – 0,9%.

Таблиця 2. Динаміка чисельності українського населення у великих містах (налічували на 1931 рік більше 20 тисяч мешканців) Львівського воєводства у 1920 – 1930-х рр. [X, 8 – 13], [XI, 11], [XII, 36 – 40]

Міста	1921 р.	1931 р.	Приріст за 1921 – 1931 рр.	
			заг. к-сть	%
Борислав	2169	9440	7271	335,2
Дрогобич	6513	8104	1591	24,4
Ярослав	2789	3200	411	14,7
Львів	27269	49747	22478	82,4
Перемишль	7459	8278	819	11,0
Жешув	193	231	38	19,7
Самбір	2601	3744	1143	44,0

Українці переселялися до великих міст Львівського воєводства з метою пошуку нових робочих місць. Незначне зниження відсотка греко-католиків відбувається лише у містах повітів Бібрка, Яворів, Ланьцут, Перемишль, Пшеворськ, Сокаль, Жовква.

Найбільшим адміністративним осередком серед великих міст був Львів. За переписом 1921 року у Львові проживало 219333 особи: 27269 осіб (12,4%) греко-католиків, 111860 осіб (51,0%) римо-католиків, 76854 особи (35,0%) іудеїв. Українцями за національністю визнали себе лише 19866 осіб (9,1%), що становило 72,9% від кількості греко-католиків. Найбільше українців проживало у Галицькій (13,5%) та Личаківській (14,4%) дільницях [X, 24].

Завдяки приєднанню до Львова приміських сільських громад, в яких переважала польська етнічна група, населення міста збільшилося і становило за переписом 1931 року 312231 особа: українці – 49747 осіб (15,9%), поляки – 157490 осіб (50,4%), євреї – 99595 осіб [XI, 11]. Українську (русинську) як рідну мову визнали 35137 осіб (11,3%), що становило 68,5% усіх греко-католиків. Протягом 1921 – 1931 рр. загальна кількість греко-католиків у Львові збільшилася на 82,4%. Натомість частка поляків майже не змінилася, а частка євреїв знизилася.

Важливою причиною збільшення міського населення у регіоні були адміністративні зміни. Змінювалися межі не лише Львова, а й інших міст (наприклад Борислава), внаслідок

приєднання до них навколишніх сіл. Збільшення частки українців у складі міського населення відбувалося здебільшого завдяки новим робітникам на підприємствах. Найшвидше збільшувалася кількість українців, зайнятих у промисловості: якщо за 1921 – 1931 рр. загальна кількість працівників у цій галузі господарства зросла на 61,2%, то кількість греко-католиків – на 87,4%. [2, Лозинський Р., 175]. Проте, як і раніше, частка українців, зайнятих у промисловості, була суттєво нижчою, ніж інших етнічних груп. Найбільше українців мігрувало до Львова із західних і південних повітів: Яворівського, Городоцького, Мостиського, Рудківського, Бібрського, Жидачівського. Українці адаптувалися повільніше за поляків, оскільки українське населення у цьому місті мало суттєво нижчий соціальний статус.

В адміністративно-територіальних одиницях Львівського воєводства – сільських громадах – протягом 1920 – 1930-х рр. населення збільшилося на 226481 особу, а відсоток змінився з 82,7% до 83,5%. Українське населення зросло у селах на 132308 осіб з 1034782 (48,7%) до 1167090 (49,6%) осіб. Українці переважали у відсотковому відношенні серед жителів сільських громад.

У сільських громадах східних повітів Львівського воєводства українське населення переважало і становило 40 – 89 %. Значно менший відсоток греко-католиків спостерігався у сільських громадах західних повітів – від 0,02% до 16%.

На вказані демографічні зміни мали вплив полонізаційні заходи, які проводила польська окупаційна влада. Підтвердженням полонізаційних процесів в одному з центральних повітів Львівського воєводства – Львівському – є Рішення Львівського повітового староства про зміну віросповідань. У них зафіксовано зміну конфесійної приналежності мешканцями Львівського повіту. Упродовж 1921 – 1925 рр. греко-католицький обряд на римо-католицький змінила 161 особа: 90 чоловіків, 71 жінка [I, 1 – 47], [II, 1 – 63], [III, 1 – 26], [IV, 1 – 25], [V, 1 – 79; 94 – 103]. Протягом 1934 – 1935 рр. греко-католицький обряд змінило 112 мешканців [VII, 1 – 221], [VIII, 1 – 80].

Значною мірою на чисельність населення вплинула осадницька колонізація. У Львівському воєводстві до кінця 1934 року було створено 285 осад, 4661 господарство з 24 тисяч гектарів землі [6, 38 – 42]. Найактивнішими були поселення на лінії Перемишль – Мостиська – Львів.

Крім названих факторів, слід згадати про несприятливу для українського населення політику Польщі у галузі освіти, а саме переведення українських шкіл, гімназій на “утраквізм” (двомовність) та збільшення кількості польських шкіл і гімназій.

Від середини 1920-х рр. польський уряд почав активно втілювати цілеспрямовану еміграційну політику щодо західних українців [3, 80 – 113]. У його плани входили наміри надати українській еміграції незворотного характеру.

Отже, у міжвоєнний період польський уряд проводив на території Галичини, в тому числі і Львівського воєводства, планомірну політику щодо зменшення чисельності українського населення та постійного зростання польського елемента з метою включення цього регіону в ареал польського державотворення. Незважаючи на політику денационалізації польських урядовців, протягом 20 – 30-х років ХХ ст. у Львівському воєводстві простежуємо тенденцію до зростання питомої ваги українців та часткове утвердження їх серед мешканців міст, особливо Львова. Соціально-демографічна картина збільшення українського населення простежується здебільшого у сільських громадах воєводства, переважно в його західних повітах.

Перспективним напрямом дослідження залишається вивчення етнічного складу населення в інших українських регіонах міжвоєнної Польщі, зокрема у Холмщині, Поліссі, Підляшші.

Джерела та література

I. Державний архів Львівської області (далі ДАЛО). – Ф.7. – Оп.1. – Спр.198.

II. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 333.

III. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 451.

IV. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 539.

V. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 601.

VI. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 1238.

VII. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 1807.

VIII. ДАЛО. – Ф.7. – Оп. 1. – Спр. 1990.

IX. Шематизм греко-католицького духовенства Львівської Архієпархії на рік 1927. – Львів: Накл. священничої кооперативи “Власна допомога”, 1927. – Річник 73. – 327 с.

X. Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej opracowany na podstawie wyników pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30

września 1921 r. Województwo Lwowskie. – Warszawa: Nakł. Głównego Urzędu Statystycznego, 1924. – T. XIII. – 64 s.

XI. Statystyka Polski. Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Miasto Lwów. – Warszawa: Nakł. Głównego Urzędu Statystycznego, 1937. – T. 58. – 126 s.

XII. Statystyka Polski. Seria C. Drugi powszechny spis ludności z dnia 9.XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Lwowskie. – Warszawa: Nakł. Głównego Urzędu Statystycznego, 1938. – Z. 68. – 450 s.

1. Див.: Барвінський В. Досліди з поля статистики. – Львів: З друк. НТШ, 1901. – 49 с; Кордуба М. Простір і населення України. – Львів: Накл. Укр. книгарні і антикварні. – 1921. – 19 с.; Охримович В. Русини-латинники. – Львів: Накл. автора. З друк. І. Ахельбергера, 1912. – 25 с.; Охримович В. Фактичні і фіктивні страти русинів в демографічному білансі Галичини за десятиліття 1900 – 1910. – Львів: Накл. видавн. спілки Діло. З друк. І. Ахельбергера, 1912. – 55 с; Рудницький С. Огляд національної території України // С.Л.Рудницький. Чому ми хочемо самостійної України? / Упор., передмова О.Шаблія. – Львів: Світ, 1994. С. 210 – 271.

2. Див.: Дудяк О. Динаміка чисельності польського населення Східної Галичини в першій третині ХХ ст. (за матеріалами переписів 1910, 1921, 1931 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів: ЛНУ, 2002. – Вип. 36. – С. 286 – 296; Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини). – Львів: ЛНУ, 2005. – 358 с.; Меламед В. Єврейська громада Львова у міжвоєнний період (1918 – 1939 роки) // Львів: історія, населення, культура. – Львів: ЛДУ, 1994. – С. 39 – 42.

3. Качараба С. Еміграція з Західної України 1919 – 1939. – Львів: ЛНУ, 2003. – 416 с.

4. Кубійович В. Наукові праці. Упор. і вступ. стаття проф. О. Шаблія. – Т.1. – Париж – Львів: Фенікс, 1996. – 798 с.

5. Макарчук С. Етносоціальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. – Львов: Вища школа, 1983. – 755 с.

6. Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919 – 1939). – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 112 с.

7. Krysiński A. Liczba i rozmieszczenie Ukraińców w Polsce // Sprawy Narodowościowe. 1928. – Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Spraw Narodowościowych, 1928. – № 6. – S. 651 – 707.

8. Krzywicki L. Rozbiór krytyczny wyników spisu z dnia 30 września 1921 r. // Miesięcznik Statystyczny. – Warszawa: Nakł.Głównego Urzędu Statystycznego, 1922. – T. V. – Z. 6. – S. 4 – 39.

9. Див.: Siudut G. Pochodzenie wyznaniowo-narodowościowe ludności Małopolski Wschodniej i Lwowa wedle spisu ludności z 1931 r. // Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1998. – T. II. – S. 260 – 280; Trojański P. Liczba i rozmieszczenia oraz struktura wewnętrzna ludności wyznania mojżeszowego w województwie Lwowskim w okresie międzywojennym // Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1998. – T. II. – S. 243 – 260.

10. Wierzbieniec W. Żydzi w województwi Lwowskim w okresie międzywojennym. Zagadnienia demograficzne i społeczne. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. – 360 s.

Пасицкая Оксана. Динамика численности украинского населения Львовского воеводства в межвоенный период (1920 – 1930-ые гг.). В статье прослеживаются изменения численности украинского населения Львовского воеводства в межвоенный период. Автор доказывает, что на численность и размещение украинского населения в значительной мере влияла продуманная политика польской власти и социально-экономические процессы. Несмотря на это, удельный вес украинцев возрастал в большинстве городов и сел Львовского воеводства.

Ключевые слова: Львовское воеводство, население, численность, удельный вес.

Pasitska Oksana. Quantity dynamics of the Ukrainian population in the Lviv region during the inter-war period (1920 – 1930). In the article the changes of quantity of the Ukrainian population during the inter-war period have been observed. The author proves that the directed politics of the Polish state authority and the social-economical processes had much influence on the quantity and disposition of the Ukrainian population. In spite of that, the specific weight of Ukrainians increased in the most of cities and villages of the Lviv region.

Key words: Lviv region, population, quantity, specific weight.